

İNSANI MAYMUNLAŞTIRMAK
NÖROMANİ, DARWIN HUMMASI VE BİLİMCİLİĞİN SEFALETİ

RAYMOND TALLIS

ÇEVİREN
ÂBDULHALİM KARAOSMANOĞLU

RAYMOND TALLIS

İngiliz felsefeci, hekim ve yazar (d. 1946). Nöroloji ve geriatri alanlarında uzun yıllar çalışmış olmasının yanı sıra felsefe, bilim ve insan doğası üzerine yazdığı eserlerle tanınır. Nöromani, katı Darwinizm ve bilimcilik eleştirileri ve tartışmacı tutumuyla düşünce dünyasında adından epey söz ettiren Tallis, insan bilincini yalnızca biyolojik ve sinirsel süreçlere indirgemeye çalışan yaklaşımlara karşı çıkan bir hümanisttir.

Başlıca Eserleri: *The Hand: A Philosophical Inquiry into Human Being* (2003), *I Am: A Philosophical Inquiry into First-Person Being* (2004), *The Kingdom of Infinite Space: A Fantastical Journey Around Your Head* (2008), *Michelangelo's Finger: An Exploration of Everyday Transcendence* (2010),

ABDULHALİM KARAOSMANOĞLU

Ankara'da doğdu (1987). Girne Amerikan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olduktan sonra, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesinde Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları alanında yüksek lisans eğitimini tamamladı. Çeşitli yaynevlerinde çevirmenlik, editörlük, yazarlık ve hakemlik yapmaktadır. İlgili alanı olan siyaset felsefesi üzerine, Adorno, Badiou, Balibar, Butler, Negri, Zizek gibi isimlerin eserlerini çevirmiştir. Hakemli dergilerde ve popüler yayınlarda pek çok eseri bulunmaktadır.

Bazı çevirileri: Brian Massumi, *Postkapitalist Manifesto: Değerin Yeniden Değerlendirilmesi Üzerine 99 Tez* (2024), *Stirner: Radikal Bir Düşününürün Kayıp Mirası*, *Afrika'da Politika ve Uluslararası İlişkiler*, *Feminist Uluslararası İlişkiler Teorisi*, *Landauer: Komüniter Anarşizmin Öncüsü*, *Yol Göstermek*, *Devlet, Siyaset Felsefesi Çevirileri*.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	13
GİRİŞ	
PROFESÖR GRAY'IN TUHAF VAKASI VE DİĞER KIŞKIRTIMLAR	15
I	
BİLİM VE BİLİMCİLİK	32
1. Nörobilim: (Doğa) Bilimlerinin Kraliçesi	32
2. Siz Beyninizsiniz: Hippokrates'ten BOLD'a Hücumla Nöromani	50
3. Büyük Sentez: Nöromani Darwin Humması'yla Buluşuyor	68
2	
SONUÇLAR	78
1. Özgürlüğe Elveda	78
2. Beşeri Bilimlerin Hayvan Bilimleri Hâline Gelişi	89
3. El Arabasında Cehenneme mi?	97
3	
NÖROMANİ: BİR KUMDAN KALE	107
1. BOLD [Cüretkâr] İddialar	107
2. Nörobilimden Metafizığe Sıçrama	122
3. Beyin Bilimi ve İnsan Bilinci, I	134
4. Beyin Bilimi ve İnsan Bilinci, II	145
5. Beyin Bilimi ve İnsan Bilinci, III	156
6. Neden Asla Bilincin Bir Beyin Bilimi Olamaz: Görünüşün Ortadan Kalkması	188

	4	
DARWİNİZMDEN DARWİN HUMMASI'NA	199	
1. Burnumuzun Önündekini İnkâr Etmek	199	
2. Kısaç Hareketi	210	
3. Büyük Hendeği Doldurmak: Memler	220	
4. Doğal Seçilim Bilinci Yarattı mı?	229	
	5	
DİLİN BÜYÜSÜNE KAPILMAK	245	
1. Aktarılan Sıfatlar Aracılığıyla Düşünmek	245	
2. Zihnin Hesaplamalı Teorisi	256	
3. Mit Bilgi	267	
	6	
GÖREN SAATÇİ	278	
1. Darwinizm, Darwin Humması'na Karşı	278	
2. Nasıl Bu Kadar Farklı Hâle Geldik?	283	
3. İnsan Dünyası: Bir Trilyon Bilişsel El Sıkışma	304	
4. Yanlış Anlamaların Önüne Geçmek İçin Bir Son Not	315	
	7	
İNSANLIĞIMIZI YENİDEN ONAYLAMAK	322	
1. Tekrar Hoş Geldin, Özgürlük	322	
2. Nobelirlenimciliği Sökmek	327	
3. Özgür Benlik	339	
4. Özgürlük ve Doğa Yasaları	343	
5. Benliği Bulmak	348	
	8	
BEŞERİ BİLİMLERİ SAVUNMAK	365	
1. Nöroevrimsel Sözdebilimler: Bir Şüphelinin Önsözü	365	
2. Tualin Onarılması	374	
3. Beyni Kürsüden İndirmek	402	
4. Etiği Kurtarmak	417	

5. Nöroevrimci Politik Ekonomi	421
6. Tanrı Noktası Saptayıcılar: Nöroteoloji	430

9	
ÇİZİM TAHTASINA GERİ DÖNÜŞ	442
1. Ullin Place'in Beyni Üzerine Düşünceler	442
2. Felsefe ve "Bilim Yalakaılığı"	447
3. Madde, Beyin ve Bilinci Yeniden Düşünmek	454
4. Sonuç	469

KAYNAKÇA	472
----------	-----

DİZİN	502
-------	-----

GİRİŞ

PROFESÖR GRAY'IN TUHAF VAKASI VE DİĞER KİŞKİRTMALAR

2002 yılında saygın bir yayınevi o sıralar Londra Ekonomi Okulu'nda Avrupa Düşüncesi profesörü olan biri hakkında şok edici ithamlarda bulunan bir kitap yayımladı. Kitap ona hayvan demekle yetinmiyor, bir de onu “son derece açgözlü”, “yırtıcı ve yıkıcı”, hatta çirkin bir kelime oyunuyla *Homo sapiens* [mütecaviz insan] diye tarif ediyordu. Onun varlığının neden “koruma altına alınması gerektiği hiç de o kadar açık değil”di ve hayatının da aslında “bir sümüksü küfünkenden daha fazla anlamı yok”tu. Kitabın yazarı, hedef tahtasına oturduğu Avrupa Düşüncesi profesörünün kendi doğasının sefaletine dair hiçbir kavrayışa sahip olmadığını da sözlerine ekliyordu. Yazara bakılırsa profesörümüz bir bilince, benliğe ve özgür iradeye sahip olduğu için kendisinin diğer tüm canlılardan farklı, hatta üstün olduğunu hayal ediyordu. Oysa hayatı “hepi topu bölük pörçük bir düş”ten ibaretti.

Bundan daha kapsamlı bir itibar suikastı hayal etmek herhâlde zordur. Londra Ekonomi Okulu'ndaki Avrupa Düşüncesi profesörünün bu yazarı mahkemeye verip kitabı toplattırmasını ve altı haneli bir tazminat talep etmesini beklemiş olabilirsiniz ama o bunu yapmadı: Çünkü bahsi geçen kitap *Straw Dogs: Thoughts on Humans and Other Animals*'tı [Saman Köpekler: İnsanlar ve Diğer Hayvanlar Üzerine Düşünceler] ve kitabın yazarı da o sıralar Londra Ekonomi Okulu'nda Avrupa Düşüncesi Kürsüsü profesörü olan John Gray'in ta kendisiydi.¹

¹ Açılış paragrafındaki alıntılar Gray, *Straw Dogs*, 7, 33, 38, 151 ve *passim*'den

Birleşik Krallık'ta hakaret yasaları ve davaları son yıllarda gülünç derecede saçma bir hâl aldıysa da henüz bir davacının kendisine dava açmasına izin verecek kadar gülünç bir hâle de gelmedi. Her neyse, zaten Gray böyle bir dava açmak istemezdi sanıyorum çünkü kendisi hakkında söylediği kötü sözleri tüm insanlığa genellediği için yasal konumunu epey zayıflatmıştı. Yani işin şahsi olmaktan çıkıp bir kamu davasına dönüşmesi onun hayrına olmazdı. Ayrıca “insan” hakkında söylediklerinin kendisi için de geçerli olduğunu gerçekten anlayıp anlamadığı da pek açık değildi. Kim bilir, belki de Aristoteles mantığının o meşhur kısmına hâkim değildi: “Tüm insanlar berbattır. Ben bir insanım. O hâlde ben berbatım.”²

İnsanlık imgesine kara çalmak yeni bir şey değil. Gray de önce *Saman Köpekler* ve ardından *Heresies: Against Progress and Other Illusions* [Sapkınlıklar: İlerlemeye ve Diğer Yanılsamalara Karşı] ve *Gray's Anatomy* [Gray'in Anatomisi] (2009)³ gibi yumurtalarıyla yeni bir çığır açmadı, bilakis geçmişi çok eskilere dayanan insan düşmanı bir düşünce hattının en son temsilcisi hâline geldi. Öncellerinin çoğu Tanrı'nın gözüne girebilmek için insanın düşkünlüğünü vurgulamanın şart olduğuna inanıyordu. Gray ise bir Prometheus Kompleksi'nden – yani *Homo faber*'in [yapan insan] her şeyi yapabileceğine inancından kaynaklanan kibrinin kaçınılmaz olarak Nemesis'ini doğuracağı varsayımından – mustarip olsa da hakkını teslim etmek gerek, insanlığı paylaşmasının gerekçesi bir sözümona yaratıcıyı hoşnut etmek değil. Onun bu paylayıcı yargısı, tarihe ve bilime kendine has yaklaşımından ileri geliyor. İnsanlık tarihini “barışın ve uygarlığın hasbelkader ve nadiren hüküm sürdüğü” bir “felaketler silsilesi” olarak

yapılmıştır.

² Belki de bunun *farkındaydı* ve kitabı, tüm insan ırkını kapsayacak şekilde yayılan bir kendinden nefretin ifadesiydi. O, bunun başına geldiği ilk yazar olmayacaktır.

³ Gray'in dünya resminin kesin ve kısa bir yıkımı için Grayling'in “Through the Looking Glass” (Aynanın İçinden) kitabını okuyun. Çok eğleneceksiniz.

gören Gray,⁴ ahlaki ve maddi ilerleme hayallerinin dünyaya daha fazla zulümden – zorbalıklardan, katliamlardan falan filan – başka bir şey getirmedigini, bu hayallerle kendimizi daha fazla kandırmaktan başka bir şey yapmadığımızı ve son kertede bireysel ya da ortak kaderimizi değıştirecek gücümüzün olmadığını düşünüyor. Bilim konusunda da sarıh: Darwin bize hayvanlar olduğumuzu ve doğal mizacımızın da doğal dünya denen bu kan banyosunda yıkanarak şekillendiğini zaten gösterdiği için, bu katliamlar piramidinde yetişmiş bir varlığın ciddi bir ahlaki ilerleme sergileme ihtimalinin bir ham hayalden ibaret olduğu kanısında. Sonuçta *Homo sapiens*'in teknolojiyle sivrilttiği dişleri ve keskinleştirdiği pençeleri doğadaki her şeyden daha kırmızı, daha kanlı değil mi? Dolayısıyla Gray'e bakılırsa insanlıktan konu açılınca gözleri parlayan ve onu savrulan bir yumruktan ziyade okşayan bir elin, zalim bir toplama kampı gardiyanından ziyade şefkatli bir ilkokul öğretmenin ve zehirli gazlardan ziyade senfonilerin temsil ettiğini düşünen herkes şapkasını önüne koyup tekrar düşünmeli çünkü Darwin bize bunun böyle olmadığını öğretti ve kayıtlı tarih de bu hayalleri değil Darwinist beklentileri haklı çıkarıyor.

İnsanı Maymunlaştırma aslında birçok öfke ve bezginlik anının bir ürünü olsa da Gray'in *Saman Köpekler*'i sanıyorum benim için belirleyici oldu. Savruk, dağınık ve tembelce yazılmış bu kitabın kendi başına pek bir değeri yok. Şöyle bir bakılınca Gray'in göndermede bulunduğu düşünürlerin rastgele seçilmiş olduğu da görülebiliyor. Ama bu kitabın kendisinden çok, temsil ettiği şey daha önemli. Öncelikle beni bir saman adam [*strawman*, korkuluk] icat etme ihtiyacından kurtardığını söyleyebilirim çünkü elinizdeki kitabın karşı çıkmak için yazıldığı ne varsa hepsini küçücük bir hacme sığdırmayı başarmış. *Saman Köpekler*'in en önemli – ve emsal oluşturan – hatalarından biri, savunduğu hümanizm karşıtlı-

⁴ Alıntı Black, "John Gray: The Poster Boy."

ğının *İnsanı Maymunlaştırma*'nın temel meselesi bağlamında ele alındığında kendisiyle çelişiyor olmasıdır.

Gray kitabında “modern hümanizm” diye adlandırdığı tutuma ve “hümanizmin bizimle diğer hayvanlar arasında bir uçurum olduğu anlayışına” saldırıyor.⁵ Ona göre böyle bir anlayış bir “sapmadır.” Keza “insanın bilim aracılığıyla gerçeği bilebileceği inancına” dayanan “diğer hayvanların yaşamlarını çerçeveleyen sınırlardan” kendimizi kurtarabileceğimiz yanılsaması da.⁶ Bu inanç temelsizdir: “Darwin’in doğal seçilim teorisi doğruysa. . . . İnsan akli hakikate değil evrimsel başarıya hizmet eder. Aksini düşünmek, insanların diğer tüm hayvanlardan farklı olduğu şeklindeki Darwin öncesi yanlışlığı yeniden diriltmek olur.”⁷ O yanlışlığı bilemem ama Avrupa Düşüncesi profesörümüzün böyle söylemekle şu kadim Yalancı Paradoksu’nu yeniden canlandırdığını ve bindiği dalı kestiğini on iki yaşındaki çocuk bile rahatlıkla görebilir.⁸

Bu pasaj çağdaş yazında karşımıza sık çıkan bir başka çelişkiyi – bir yandan doğa bilimlerinin, özellikle de biyolojinin insan doğası hakkında söyleyebileceklerini abartırken diğer yandan bilimin bir hakikat kaynağı ve (elbette) ilerlemenin itici gücü olduğu iddiasına aşırı şüpheyile yaklaşma eğilimini – de örneklendiriyor. Bu çelişkiler bazı yazarlarda daha da keskin (gerçi Gray insanın kusurlarını giderme iddiası olan teknolojileri ve insanlık durumunu iyileştirmeye dönük tüm girişimleri küçümsüyorsa da bu yazarlardan biri değil): Bir yandan artık yapılabilecek hiçbir şeyin olmadığını çünkü

⁵ Gray, *Straw Dogs*, 17.

⁶ *Age.*, 4.

⁷ *Age.*, 26.

⁸ Bu, nesnel hakikate inanmadığı iddiasından bir anlık sapma değildir. Nesnel olarak doğru olduğunu düşündüğünü tahmin ettiğim geniş kapsamlı açıklamalar yapıyor. Örneğin: “Evrimsel tarih öncesinde bilinç, dilin bir yan etkisi olarak ortaya çıkmıştır” (*Age.*, 171). Ve insanlık hakkında ileri sürdüğü olumsuz iddiaların çoğu, nesnel gerçeklere inanan bizlerin sahip olduğumuzu iddia etmekte tereddüt edeceğimiz bilgileri varsaymaktadır.

kusurları ve kötülükleri gidermeye yeltenenlerin doğasının değişmez olduğunu, yani insanların iflah olmaz hayvanlar olduklarını savunurken nasıl oluyorsa bir şekilde bu düşünceyi hukuk, ekonomi ve siyaset konusunda kaba, bilimci bir yaklaşımla bağdaştırabiliyorlar. Özgür irademizin olmadığı varsayımı – ki bunun da güya bilimsel kanıtlara dayandığını düşünüyorlar – ile temellerinin nörobilme dayandığı iddia edilen her türden ilerici sosyal politikayı kaynaştırıyorlar. Bu konuya birazdan geri döneceğiz.

Gray'in tezinde on iki yaşındaki bir çocuğun bile gözünde kaçmayacak başka sorunlar da var. Örneğin diğer hayvanlardan farklı değilsek farklı olduğumuz fikrini nasıl edindik? Hatta kendimiz hakkında bir *fikre* nasıl ulaştık? Bildiğim kadarıyla kırkayaklar bir “kırkayak” kavramına sahip değiller. Bu kavramı “böcek” gibi daha genel bir kavramla da ilişkilendirmiyorlar. Kendilerini diğer kırkayaklarla kıyaslamadıkları gibi, kırkayakları diğer böceklerle de kıyaslamıyorlar. Biyolojik kapı komşularımız olan şempanzeler bile bunu yapmıyor. Hatta ben eminim ki on iki yaşındaki arkadaşımız da “Bilginin ilerleyişi bizi diğer hayvanlardan farklı olduğumuza inandırır da tarihimiz öyle olmadığımızı gösteriyor” iddiasından etkilenmezdi.⁹ Etkilenmek şöyle dursun, kayda geçirilmiş ve hâlâ hararetli tartışmaların konusu olan ortak tarihimizin, Nietzsche'nin ifadesiyle “hep ‘şimdide’ ve *tarihsiz* yaşayan, sadece bir sayıdan ibaret olup ardında iz bırakmadan ortadan kaybolan” şu “hayvan”dan bizi temelden farklı kılan hayati veçhelerimizden biri olduğunu söylerdi.¹⁰

Saman Köpekler'i burada hedef seçmemin bir başka nedeni daha var: Birçok kusuruna ve hatasına rağmen bu kitap kamuoyunda coşkuyla karşılandı. Gray'in sonraki çalışmaları da aynı şekilde başarılı oldu. *Saman Köpekler* onu uluslararası bir üne kavuşturdu, hatta deyim yerindeyse “insan düşman-

⁹ Age., 155.

¹⁰ Nietzsche, “The Use and Abuse of History”, 219.